

tagkönyvtárak szembetűnően kevés kérdést küldtek a központba, ami valószínűleg abból ered, hogy a könyvtárosoknak – helytelenül – nincs megfelelő profilszerkesztési és adattár-ismereti felkészültségük.

Az adattárak dokumentációja

Az on-line rendszer üzemeltetéséhez szükség van az adattárak részletes leírására, a fontosabb adattárak jellemzőit összehasonlító dokumentációra. Ez utóbbi vonatkozásában az *NFAIS (National Federation of Abstracting and Indexing Services = Indexelő és Referáló Szolgáltatások Országos Szövetsége)* és az *ASIS (American Society for Information Science = Amerikai Tájékoztatástudományi Társaság)* tevékenysége érdemel említést, jóllehet az elkészült mutatók még korántsem elégitik ki az igényeket.

Irányítás és értékelés

Az irányítás és értékelés alapfeltétele a könyvtári adatgyűjtés, különös tekintettel a személyzet részletezett időfelhasználására.

Ha a szolgáltatás nem ingyenes, a számlázást és könyvelést is meg kell szervezni. Ha a könyvtár valamely hálózat keretében működik, a kérdéseknek a kereső könyvtárakhoz való eljuttatása és a válaszok visszajuttatása külön szervezést kíván.

Az értékelés rendkívül fontos. Egyik lényeges tényezőjének, a felhasználók értékelésének (visszacsatolás) sajnos még mindig nem alakult ki egységes, szervezett formája, e téren további kutatásokra van szükség.

Douglas Ferguson, a projektet értékelő bizottság tagja a következőképpen kommentálta a DIALIB-kísérletet:

„... A hagyományos referenz szolgáltatások előtt ugyanolyan korlátok és lehetőségek állnak, mint a számítógépes szolgáltatások előtt. Ha az eltérésekkel szemben a hasonlóságokra helyezük a hangsúlyt, ingyenes szolgáltatást nyújtunk. Sokak számára, így számomra is – helytelenül – az jelentette a fő problémát, hogy ingyenes vagy díjazásra alapozott legyen a szolgáltatás, és nem az, hogy hogyan oldjuk meg a szolgáltatáshoz való hozzáférés korlátozásának kérdését. Egyetlen könyvtár sem biztosíthat korlátlan hozzáférést állományához és lehetőségeihez. A könyvtáraknak meg kell választani, hogy milyen forrásokat, mennyi munkaerőt és milyen hozzáférési lehetőségeket biztosítanak felhasználóik számára. ... Véleményem szerint e döntés eredménye az a szolgáltatás, amely egyensúlyban tartja a könyvtár lehetőségeit és a szolgáltatások kiterjesztését.”

/FIRSCHIN, O. – SUMMIT, R. G. – MICK, C. K.: Planning for on-line search in the public library = Special Libraries, 69. köt. 7. sz. 1978. p. 255–260./

(Novák István)

Mikrokiadás és a könyvtárak a jövőben

„... azt vélem, hogy ez a világ sem foghatná be a könyveket, a melyek iratlatnának, ...”

János, 21. rész, 25. vers

Amikor *János evangéliuma* e szavakkal befejeződött, a könyvek sokkal nagyobbak voltak, mint ma, az ismert világ pedig sokkal kisebb. A papír és a könyvnyomtatás feltalálásának eredményeként a könyvek lényegesen kisebbek lettek, az ismert világ viszont megnőtt. Egyelőre még befogadja a könyveket. Csakhogy a világ már aligha lesz nagyobb, s a technika fejlődése sem kisebbítheti lényegesen a könyvek méretét, viszont az irodalmi termés gyors ütemben növekszik.

Szakkönyvtárak és a mikrofilm

Bár a könyvtárak polcain még könyvek és folyóiratok töltik meg, egyre gyorsabban növekednek a mikrofilmgyűjtemények akkor is, ha a mikrofilm kis helyigényénél fogva nem vehető könnyen észre. A *Consumers' Association* (a fogyasztók angol érdekvédelmi szervezete) könyvtárában – amely készít is, vásárol is mikrofilmlapot – három éves filmezési program után 40 ezer dokumentum van meg mikrofilmlapon, és mindössze 8 ezer dokumentum hagyományos könyvformában.

Más szakkönyvtárak is rendelkeznek kiterjedt mikrofilmgyűjteménnyel, s létezik olyan szakkönyvtár is, amelynek minden dokumentuma mikrofilmlapon van, mint pl. a *Registrar of Companies for England and Wales (Angol és Walesi Vállalatok Nyilvántartásának Irodája)*, amely talán nem is tekinthető könyvtárnak, de mikrofilmlap-rendszere tanulságos lehet.

A rendszer tasakos mikrofilmlapokon 630 ezer vállalat adatait, dokumentumait tárolja, és óránként 3 ezer mikrofilmlap kikeresésére alkalmas. A használóknak nem a tárból őrzött (eredeti vagy alappéldány) mikrofilmlapokat bocsátják rendelkezésükre, hanem az ezekről készített diazomásolatokat, amelyeket megtarthatnak. Az alappéldányokat másolás után azonnal visszahelyezik a tárból. A másolatokat 24 diazomásoló berendezés szolgáltatja, amelyek összteljesítménye óránként 10 ezer másolat.

Ez a módszer radikálisan csökkentette a kereséshez szükséges időt, s bár csekély arányban előfordulnak filmezési hibák vagy rosszul olvasható másolatok, a nyilvántartás sokkal hatékonyabb lett, s a munkaerő-megtakarítás is jelentős (a korábbi 14 fős főfoglalkozású dolgozó helyett az információszolgáltatást ma csak negyven végzik).

British Library

A *British Library*, amelynek mikrofilmállománya már ma is jelentős, néhány részlegében a fentihez hasonló szolgáltatást nyújt. A *Hírlaptár* állományában 93 ezer tekercs mikrofilm van, a *Science Reference Library* állománya 1,4 millió mikrofilmfelvétel, míg a *Lending Division* kétmilliónál több mikrofilmlappal rendelkezik és mintegy 500 kilométernyi tekercsfilmről kölcsönözhet. Diazomásolatokat csak a *Lending Division* ad a használóknak és csak bizonyos mikrofilmlapokról.

Mind az állomány mikrofilmzését, mind a mikrofilm-másolatok szolgáltatását jelentősen ki lehetne terjeszteni. Sajnos még a *Lending Division*-nak is van olyan munkatársa, aki nem tartja gazdaságosnak a folyóiratállomány mikrofilmzését: számításai szerint nagy a mikrofilmzési költség, a tárolási helyszükséglet és a keresési költség. A postai költségek csökkenéséről azonban megfelelő. De ami a legfontosabb: valamely dokumentum mikrofilmre vitele a *British Library* többi részlege és számos más könyvtár számára is jelentős volna.

Közművelődési könyvtárak

Alighanem a közművelődési könyvtárosok feladata volna meggyőzni az olvasókat arról, hogy a könyv vagy a folyóirat helyett a mikrofilm is jól használható. Noha a legtöbb angol közművelődési könyvtárban ma már van mikrofilmgyűjtemény, ezek kizárólag helyben használhatók. Másolóberendezés csak igen kevés helyen van. A kölcsönzők közt is alig akad, aki mikrofilmolvasó készülékkel rendelkezik, vagy ilyet venni szándékozik. Ha arra gondolunk, hogy hányan vásárolnak drága sztereo lemezjátszót azért, hogy a kölcsönzött lemezeket meghallgassák, nem látszik lehetetlennek, hogy diazomásolatban megszerezhető mikrofilmlapok esetén olvasóberendezést is vegyenek.

A mikrofilm további alkalmazásai

Diazomásolatot készíteni olcsóbb, mint használat után a mikrofilmlapot visszahelyezni. Így előbb-utóbb a könyvtárhasználók saját mikrokönyvtárat építhetnek ki maguknak.

Természetesen nem valószínű, hogy a könyvtárak a közeljövőben teljes egészében mikrofilmekkel helyettesítsék nyomtatott dokumentumaikat. Ez a folyamat fokozatos lesz, és a dokumentum-típusoktól is függ majd. A könyvtári állomány leginkább filmre kívánczó része a hírlap-gyűjtemény. A hírlapokat általában 35 mm-es tekercsfilmre fényképezik, amely konvertálható mikrofilmlapra.

A már említett *Consumers' Association* a hírlapokat szétvája, az egyes közleményeket tárgyszavakkal látja

el, s az összetartozó kivágatokat 16 mm-es tekercsfilmre fényképezi, majd a filmet tasakos mikrofilmlapba (jacketbe) helyezi. A tasakos mikrofilmlapok szükség szerint, folyamatosan kiegészíthetők és róluk diazomásolatok szolgáltatathatók.

Mikrokiadás

Az üzletszerűen megjelentetett mikrokiadások többsége időszakos kiadványok régebbi köteteire és nem kapható könyvekre szorítkozik, de van néhány érdekes kezdeményezés kéziratok reprodukálására is. Ezek a kiadványok azonban általában nagyon drágák; gyakran éppen az nem szerezhető be, amire a könyvtárnak szüksége van.

Ha egy könyvtár – pl. raktározási gondok miatt – állományának egy részét mikrofilmezni kívánja, ezt vagy házilag csinálhatja, vagy bérmunkában végeztetheti el. A bérmunkát vállaló intézmények azonban többnyire drágák, lassúak és nem végeznek megfelelő minőségű munkát (többnyire nincsenek is felkészülve a könyvtárak minőségi igényeinek kielégítésére.) Saját fotolaboratórium előnye, hogy a könyvtáros folyamatosan ellenőrizheti a munkát, s a dokumentumot sem kell kiadnia a könyvtárból.

Nagyon alkalmas házi mikrofilmzésre a *füzetes dokumentumok gyűjteménye*, ideértve mindazt, ami nem helyezhető el kényelmesen a polcon, mert nagyon vékony s mert nincs gerince, amire a raktári jelzet kerülhet. Az ilyen kiadványokat általában dobozokban szokás tárolni, ez azonban helyigényes megoldás. Rendszeres mikrofilmzésük sok gondtól szabadíthatja meg a könyvtárost.

Csaknem bizonyos, hogy gyorsulni fog a könyvtárak állományának mikrofilmzése, s a mikrofilm tárolásra és szolgáltatásra való alkalmazása is egyre bővül. A formátumok közül a *mikrofilmlap egyeduralma várható*, mert a tekercsfilm tárolása és használata körülményesebb. Lényegesen növekedni fog az olvasónak véglegesen átadható másolatok aránya is.

A megoldás természetesen feltételezi a könyvtárhasználók *technikai felszereltségét*. Az olvasókészülékek árának csökkenése várható, s remélhető választékuk növekedése és minőségük javulása is.

A nyomtatott eredetiről történő mikrofilmkészítés mellett, egyre többször alkalmazzák a *COM-technikát* is, nagyrészt eltérő célokra. Különösen biztató eredmények születtek már mikrofilmes könyvtári katalógusok, valamint másfajta könyvjegyzékek (pl. a *British Books in Print*) készítésénél. Érdemes megemlíteni, hogy több vizsgálat szerint a használók ezek esetében is jobban kedvelik a mikrofilmlapot, mint a tekercsfilm.

/THOMAS, P.: Micropublishing and libraries in the future. = Aslib Proceedings, 30. köt. 5. sz. 1978. p. 165–171./

(Sárdy Péter)

